

ВНЕСОК ВАСИЛЯ АНТОНОВИЧА ФЛОРОВСЬКОГО В РОЗВИТОК НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ НА ЄЛИСАВЕТГРАДЩИНІ

VASYL ANTONOVYCH FLOROVSKY'S CONTRIBUTION TO THE DEVELOPMENT OF THE EDUCATIONAL INSTITUTION OF THE ORTHODOX CHURCH IN YELISAVETHRAD REGION

У статті розкрито особливості становлення й розвитку Єлисаветградського духовного училища, внесок Василя Флоровського в розбудову навчального закладу Православної церкви на Єлисаветградщині.

Аналіз стану дослідженості означеної проблеми засвідчує: на сучасному етапі значно зріс інтерес науковців як до системи духовної освіти, так і до особливостей розвитку окремих навчальних закладів Православної церкви на Єлисаветградщині. Науковці прагнуть більш об'єктивно оцінити здобутки у сфері духовної освіти в регіоні, що пов'язано з відкритістю архівів і доступністю нових джерел.

З'ясовано, що значну частину джерел, зокрема архівних матеріалів, ще не введено в науковий обіг, а накопичений досвід організації закладів православної церкви регіону, роль окремих постатей, які зробили вагомий внесок у розвиток духовної освіти на Єлисаветградщині, висвітлено недостатньо.

У ході наукового пошуку встановлено, що історія духовної освіти була визначною сторінкою історії Єлисаветградського краю дореволюційного періоду. З'ясовано, що Єлисаветградське духовне училище, засноване у 1820 р., було одним із найстаріших середніх навчальних закладів регіону. Головною метою училища було виховання в душі православ'я й церковності дітей духовенства Єлисаветградського й Олександрійського повітів Херсонської губернії, а також початкове навчання дітей світського стану, переважно жителів Єлисаветграда. Учні вивчали російську з церковнослов'янською, грецьку й латинську мови, арифметику та географію, мали заняття з чистописання, церковного співу.

Значно активізував діяльність Єлисаветградського духовного училища смотритель навчального закладу Василь Антонович Флоровський, який влаштував при училищі церкву, служив у ній, спорудив нову будівлю для училища, сприяв наданню ґрунтовної освіти в училищі.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо в розкритті особливостей виховної роботи в навчальних закладах Православної церкви регіону.

Ключові слова: Єлисаветградщина, духовна освіта, навчальні заклади Православної церкви, В. Флоровський.

The article reveals the peculiarities of the formation and development of the Yelisavethrad Theological Seminary, the contribution of Vasyl Florovsky to the development of the educational institution of the Orthodox Church in the Yelisavethrad region.

The analysis of the state of research of this problem shows that at the present stage the interest of scientists in the system of spiritual education and in the peculiarities of the development of certain educational institutions of the Orthodox Church in Yelisavethrad region has significantly increased. Scholars seek to more objectively assess the achievements in the field of spiritual education in the region, due to the openness of archives and the availability of new sources.

It was found that a significant part of sources, including archival materials, have not yet been put into scientific circulation, and the accumulated experience of organizing Orthodox churches in the region, the role of individual figures who have made a significant contribution to the development of spiritual education in Yelisavethrad.

In the course of scientific research it was established that the history of spiritual education was one of the brightest and richest pages in the history of the Yelisavethrad region of the pre-revolutionary period. It was found that the Yelisavethrad Theological Seminary, founded in 1820, was one of the oldest secondary schools in the region. Its main purpose was to educate the clergy of the clergy of Yelisavethrad and Alexandria counties of Kherson province in the spirit of Orthodoxy and ecclesiology, as well as the initial education of secular children, mostly residents of Yelisavethrad. Students studied Russian with Church Slavonic, Greek and Latin, arithmetic and geography, had classes in calligraphy, church singing.

Vasyl Antonovych Florovsky, the caretaker of the educational institution, significantly intensified the activity of the Yelisavethrad Theological Seminary.

We see prospects for further research in revealing the features of educational work in educational institutions of the Orthodox Church in the region.

Key words: Yelisavethrad region, spiritual education, educational institutions of the Orthodox Church, V. Florovsky.

УДК 37(09)

DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2020/24-2.7>

Філоненко О.В.,

докт. пед. наук, доцент,
доцент кафедри педагогіки та менеджменту освіти

Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка

Постановка проблеми в загальному вигляді.

Суспільно-педагогічний рух кінця 50–60-х рр. XIX століття змусив царизм, його міністерство народної освіти та церковне відомство православної віри звернути увагу на освіту. Почали розроблятися і втілюватися у життя відповідні реформи в галузі освіти, зокрема церковної. 31 серпня 1859 р. київський митрополит Ісидор (Нікольський)

видав розпорядження, згідно з яким у всіх містах і селах, де не було навчальних закладів, школи відкривались у будинках священників, якщо були відсутні належні приміщення [8, с. 73].

На сучасному етапі значно зріс інтерес науковців як до системи духовної освіти, так і до особливостей розвитку окремих навчальних закладів Православної церкви на Єлисаветградщині. Нау-

ковці прагнуть більш об'єктивно оцінити здобутки у сфері духовної освіти в регіоні, що пов'язано з відкритістю архівів і доступністю нових джерел.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Питання розвитку духовної освіти на теренах Єлисаветградщини були об'єктом вивчення науковців [1; 11]. Аналіз стану дослідженості означеної проблеми засвідчує, що значну частину джерел, зокрема архівних матеріалів, ще не введено в науковий обіг, а накопичений досвід організації закладів православної церкви регіону, роль окремих постатей, які зробили вагомий внесок у розвиток духовної освіти на Єлисаветградщині, висвітлено недостатньо.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Історія розвитку закладів Православної церкви на Єлисаветградщині представлена невеликою кількістю наукових розвідок. Цілісна історія розвитку духовної освіти регіону другої половини XIX – початку XX ст., внесок окремих постатей в розвиток закладів Православної церкви на теренах краю ще належно не висвітлено в історіографії.

Мета статті. Завданням статті було розкрити внесок Василя Флоровського в розвиток духовної освіти на Єлисаветградщині.

Виклад основного матеріалу. У XIX ст. духовна та світська освіта за структурою майже не відрізнялися. Світська освіта складалася з народних училищ (які фактично відповідали рівню сучасної початкової школи), спеціалізованих училищ – реальних, ремісничих, комерційних тощо (4–9 класи за сучасними мірками) та гімназій (4–11 класи). Майже така сама система була й у духовній освіті: церковноприходська школа, духовне училище (4–9 класи), духовна семінарія. Випускники гімназій могли продовжити освіту в духовній академії, а випускники семінарій – в університетах. Часто випускники духовних училищ вступали до 5-6 класу класичної гімназії. Програма духовного училища майже не відрізнялася від гімназійної. Крім Закону Божого, тут викладали російську, церковнослов'янську, грецьку мови, латинь, арифметику, природознавство, церковні співи, чистописання, малювання та креслення. Але приймали сюди, звичайно, тільки православних [3].

У 1820 р. було засновано Єлисаветградське духовне училище, яке стало першим середнім навчальним закладом у місті. Головною його метою було виховання в дусі православ'я й церковності дітей духовенства Єлисаветградського й Олександрійського повітів Херсонської губернії, а також початкове навчання дітей світського стану, переважно жителів Єлисаветграда [7, с. XXXVII–XXXIX].

На початку 1870-х рр. коштом духовенства для училища збудували великий двоповерховий будинок на розі вулиць Вокзальна та Київська. Тепер у цьому приміщенні працює школа № 14.

Училище було створено для безкоштовного навчання дітей священнослужителів. Проте скоро сюди почали за плату приймати дітей дворян, міщан і селян. Плата була великою – від 60 крб. за рік у першій половині XIX ст. до 140 крб. на початку XX ст. Але для батьків хлопчиків це було зручніше, ніж реальне училище чи гімназія. Учнів забезпечували житлом у гуртожитку та повним пансіоном. При училищі були власна церква, лікарня й навіть баня. А. Шмідт у «Матеріалах для географії та статистики по Херсонській губернії» зазначав, що в 1846 р. в училищі було 83 учні, у 1852-му – 110. Через кілька десятиліть в Єлисаветграді почали відкриватися інші навчальні заклади для хлопчиків: гімназія, реальне, комерційне училище тощо. Але кількість учнів у духовному училищі не зменшилася. Відомо, що в 1915 р. тут навчалися 169 хлопчиків [2].

Значно активізував діяльність Єлисаветградського духовного училища священник Василь Антонович Флоровський. Він народився 15 березня 1852 р. в селі Флоровське Новгородського повіту. Закінчив Новгородську духовну семінарію (1873 р.) й Московську духовну академію (1877 р.). До Єлисаветграда священник Василь Антонович Флоровський з родиною прибув з Одеси в 1883 р. Із цього ж року він обіймає посаду смотрителя Єлисаветградського духовного училища. Влаштував при училищі церкву, служив у ній, спорудив нову будівлю для училища (1894 р.). Протоієрей Василь Флоровський також був законовчителем Єлисаветградського земського реального училища (1886–1894 рр.) та чоловічої гімназії (1890–1894 рр.), священником церкви Різдва Пресвятої Богородиці при гімназії. З 1894 р. жив в Одесі. Ректор Одеської духовної семінарії, редактор «Херсонских епархиальных ведомостей» і голова Св. Андріївського братства Херсонської єпархії (з 1909 р.). З 1905-го по 1920 р. – настоятель одеського Кафедрального Преображенського собору. У 1914 р. нагороджений Золотим Хрестом з прикрасами. У 1924 р. служив священником храму Св. Олександра Невського в Софії, отримав від болгарського уряду Хрест IV ступеня «За громадські заслуги» [1, с. 319].

Священник Василь Флоровський був у Єлисаветграді людиною помітною. Херсонське єпархіальне начальство звернуло увагу на молодість, ґрунтовну освіту й велику працездатність сина причетника Новгородської єпархії, кандидата богослов'я, що в 1877 р. закінчив Московську духовну академію. Восени того ж року він почав викладацьку діяльність у різних єпархіальних навчальних закладах Одеси. Викладав грецьку мову, Закон Божий, педагогіку й дидактику [11, с. 3].

У жовтні 1882 р. його затверджують на посаду смотрителя (директора в сучасному розумінні) Єлисаветградського духовного училища. Цей

навчальний заклад за статутом належав до нижчого рівня духовної освіти. Надавав початкові знання, а також готував дітей до служби православної церкви. Подібно до інших 185 духовних училищ, які працювали по різних губерніях Російської імперії в останню чверть XIX ст., Єлисаветградська духовна школа мала чотири класи, навчальна програма яких майже копіювала гімназійну програму за чотири роки навчання [6, с. 486–487]. Учні вивчали російську з церковнослов'янською, грецьку й латинську мови, арифметику та географію, мали заняття з чистописання, церковного співу [7, с. XXXVII–XXXIX]. Як бачимо, заклад мав духовне спрямування.

На підготовче відділення Єлисаветградського духовного училища приймали дітей віком від 9 до 11 років різного походження. Діти, які походили з родини духовенства, навчалися безплатно [10, с. 259].

Для вступу до підготовчого класу училища потрібно було знати:

- закон Божий (головні молитви);
- російську мову (добре читати прості оповідання й переказувати прочитане своїми словами);
- церковнослов'янську мову (читати на церковнослов'янській Євангеліє й Часослов);
- арифметику (рахувати до 20).

На жаль, архів Єлисаветградського духовного училища не знайдено, вважають, не зберігся. А все, що можна дізнатися про рівень роботи Василя Антоновича на посаді смотрителя цього навчального закладу, має пізнішу редакцію, до того ж ювілейну: «З тих часів і надалі Ваша постійна енергійна та суттєва за наслідками пасторська діяльність виявлялась і виявляється все сильніше та яскравіше. Ви високо підняли Єлисаветградське училище в усіх відношеннях і дуже вдало сприяли його внутрішньому й зовнішньому благоустрою» [4; 5].

Відомості про протоієрея Василя Флоровського на 1902–1903 навчальний рік (тоді ректора Одеської духовної семінарії) надають можливість з'ясувати, які посади він обіймав в Єлисаветграді. По-перше, смотрителем Духовного училища він значився з 26 жовтня 1882 р. по травень 1890 р. Тоді ж служив настоятелем церкви Св. Василя Парійського при училищі. Потім читав Закон Божий в одному з найкращих навчальних закладів міста – Єлисаветградському земському реальному училищі з 1 серпня 1886-го по 23 червня 1894 р. З лютого 1890-го по червень 1894 р. – законоучитель Єлисаветградської чоловічої гімназії [9, с. 1–2].

Упродовж свого існування Єлисаветградське духовне училище випустило зі своїх стін для подальшої освіти багатьох відомих постатей, серед яких священники-краєзнавці початку XX ст. Г. Сорокін і В. Нікіфоров, заслужений професор Новоросійського університету протоієрей М. Пав-

ловський, відомий в єпархії викладач Одеської семінарії протоієрей Г. Попруженко, єпископ Алектський й Аляскінський Миколай, автор музики до пісні «Рече та стогне Дніпр широкий» Д. Крижанівський. Зауважимо, що професійним композитором Д. Крижанівський не був, він навчався хорового співу в Єлисаветградському духовному училищі, а потім в Одеській семінарії. Священником він теж не став; закінчивши семінарію, вступив до Новоросійського університету, викладав російську та старослов'янську мови в Болградській гімназії. Там він створив хор хлопчиків і на дозвіллі писав твори для цього хору, а також романси й пісні [2].

Висновки. Отже, історія духовної освіти була однією з яскравих і насичених сторінок історії Єлисаветградського краю дореволюційного періоду. Єлисаветградське духовне училище, засноване в 1820 р., було одним із найстаріших середніх навчальних закладів регіону. Головною його метою було виховання в дусі православ'я й церковності дітей духовенства Єлисаветградського й Олександрійського повітів Херсонської губернії, а також початкове навчання дітей світського стану, переважно жителів Єлисаветграда. Учні вивчали російську з церковнослов'янською, грецьку й латинську мови, арифметику та географію, мали заняття з чистописання, церковного співу. Як бачимо, заклад мав духовне спрямування.

Значно активізував діяльність Єлисаветградського духовного училища смотритель навчального закладу Василь Антонович Флоровський, який влаштував при училищі церкву, служив у ній, спорудив нову будівлю для училища, сприяв наданню ґрунтовної освіти в училищі.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо в розкритті особливостей виховної роботи в навчальних закладах православної церкви регіону.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Босько В.М. Визначні постаті Степової Еллади: до 250-річчя заснування фортеці Святої Єлисавети, міста Єлисаветграда та 65-річчя утворення Кіровоградської області. Кіровоград : Інформаційна мережа, 2004. Ч. 1. 376 с.
2. Для кого створили перше училище в Єлисаветграді. URL: <http://dozor.kr.ua/post/dlya-kog>.
3. Перерва В.С. Церковні школи в Україні (кінець XVIII – поч. XX ст.): забутий світ. *Загальна історія. Біла Церква* : Видавець Пionтківський О. В. 2014. Т. 1. 576 с.
4. Празднование двадцатипятилетия священства кафедрального протоиерея одесского Преображенского собора Василия Антоновича Флоровского. *Х.Е.В.* 1910. № 4. С. 97–104.
5. Празднование двадцатипятилетия священства кафедрального протоиерея одесского Преображенского собора Василия Антоновича Флоровского. *Х.Е.В.* 1910. № 5. С. 118–130.
6. Россия в конце XIX века. Санкт-Петербург. 1900. С. 486–487.

7. Сведения о состоянии Елисаветградского духовного училища за 1905 год. *Народное образование в Елисаветградском уезде Херсонской губернии в 1905 году: приложения*. Елисаветград : Тип. Гольденберга, 1906. С. XXXVII–XXXIX.

8. Сесак І.В. Школи грамоти Правобережної України (друга половина ХІХ – початок ХХ ст.). *Освіта, наука і культура на Поділлі*. Т. 24. С. 70–88.

9. Херсонские епархиальные ведомости. 1902. № 3. С. 1–2.

10. Херсонские епархиальные ведомости. 1907. № 14. С. 259–262.

11. Чуднов О. Дещо до біографії філософа та богослова отця Георгія Флоровського. *Єлисавет*. 1993. 29 квітня.